

Utvidet vern av Jotunheimen nasjonalpark – potensialet for andre næringer enn tradisjonell landbruksdrift og reiseliv

Marit Vorkinn, Statsforvalteren i Innlandet

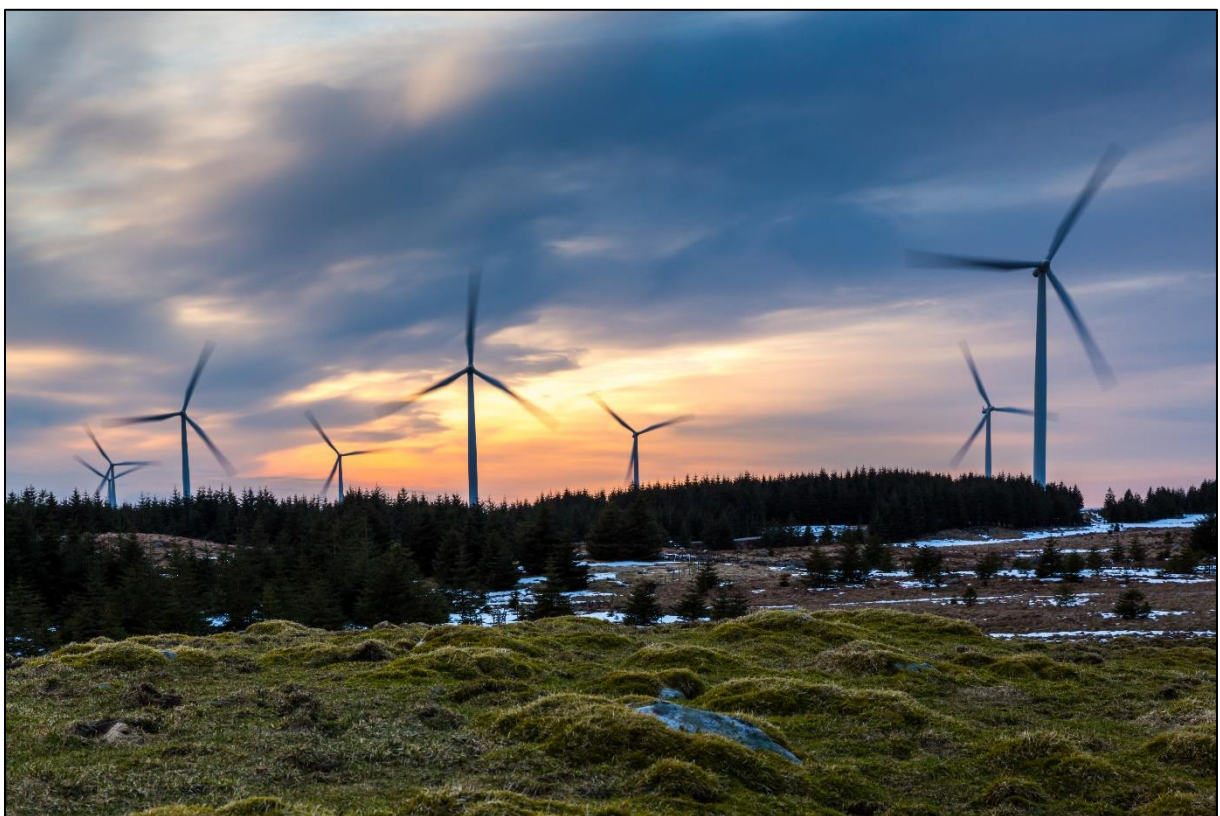

Foto: Getty Images

Innhold

1. Bakgrunn – prosess for utvidelse av eksisterende nasjonalparker i Nord-Gudbrandsdal	3
2. Gjennomføring og avgrensing	4
3. Hyttebygging	4
4. Energiproduksjon	5
4.1 Kraftsituasjonen i Innlandet	5
4.2.1 Det grønne Innlandet - regional plan for klima, energi og miljø (vedtatt av fylkestinget 13. juni 2023)	6
4.2 Vannkraft	6
4.3. Vindkraft og solkraft	7
4.3.1 Vurderinger av potensialet for vindkraft	9
6. Mineralutvinning	10
6.1 Mineralressurser - Industrimineraler, metaller og naturstein	11
6.2 Grus og pukk	12
7. Oppsummering	12

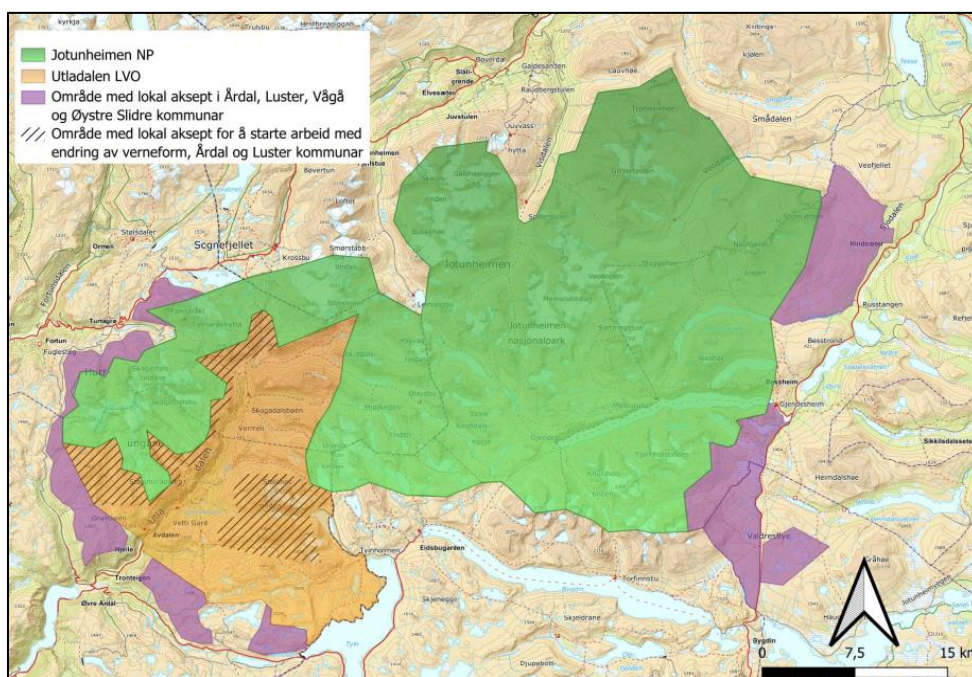
1. Bakgrunn – prosess for utvidelse av eksisterende nasjonalparker i Nord-Gudbrandsdal

Statsforvalteren i Innlandet fikk i 2021 i oppdrag fra Miljødirektoratet å avklare lokal aksept for å utrede utvidelser av Jotunheimen nasjonalpark, arealer mellom Jotunheimen og Langsua nasjonalpark, samt Dovre nasjonalpark.

Statsforvalteren gjennomførte relativt omfattende prosesser i Dovre, Vågå, Lom, Sel, Nord-Fron, Øystre Slidre og Vang kommuner. Det ble gjennomført møter med kommunepolitikere og -administrasjon, grunneiere, næringsliv og ulike interessegrupper i de aktuelle kommunene om naturverdiene og konsekvenser og fordeler med et eventuelt vern. Et viktig premiss for en utredning av vern var at kommunene hadde mulighet til å trekke seg fra prosessen på det tidspunktet de måtte ønske.

Kommunene behandlet saken i kommunestyrene i perioden oktober 2022 (Dovre) til mars 2023 (Lom). Seks av syv kommuner avslo helt å gå videre med en nærmere utredning om vern. Unntaket var Vågå kommune. Etter kommunevalget i 2023 ble saken tatt opp på nytt i Øystre Slidre. Det nye kommunestyret vedtok da å sette i gang en verneplanprosess for en begrenset del av arealet som opprinnelig ble foreslått som vern fra Statsforvalteren i Innlandet.

En tilsvarende prosess ble gjennomført av Statsforvalteren i Vestland for mulige utvidelser av Jotunheimen i kommuner i Vestland fylke. Status for videre utvidelsesplanprosesser er vist i figur 1.

Figur 1. Områder der det er igangsatt verneplanprosesser for å utvide Jotunheimen nasjonalpark, og områder der endring av verneform fra landskapsvernområde til nasjonalpark utredes

I følge [forskrift om konsekvensvurderinger](#) skal forslag om verneområder større enn 250 km² konsekvensvurderes. Forslagene om utvidelser av Jotunheimen nasjonalpark er mindre, og faller derfor ikke inn under forskriften.

Som grunnlag for å beslutte om områdene skal vernes skal det imidlertid gjennomføres utredninger av en rekke verneverdier, og konsekvensene av et eventuelt vern for ulike samfunnsinteresser skal vurderes. Det vil bli gjennomført utredninger for følgende tema:

- Vegetasjon/fauna
- Landskap/kvartærgeologi
- Landbruk, tamrein, jakt og fiske, veger, bygninger/anlegg
- Annen næringsutvikling
- Motorferdsel
- Reiseliv og friluftsliv
- Lokal identitet
- Kulturminner

Dette notatet belyser potensialet for andre næringer enn tradisjonell landbruksdrift og reiseliv i utredningsområdet. For virksomheten ved Langmorkje almenning vises til rapport fra Vågå Fjellstyre; «Områdebruk og verdivurdering av landbruk, tamreindrift, jakt, fiske og infrastruktur i utredningsområde Hindflye og Leirungsdalen»: *«Dagleg leder for Langmorkje allmenning vurderer verdien av skogen for å være liten, og at eit vern av dette området vil vere uproblematisk.... Langmorkje almenning føreset at skogen kan bli erstatta på liknande måter som ved frivillig vern».*

2. Gjennomføring og avgrensing

En nasjonalpark legger sterke begrensninger på hvilke fysiske inngrep som kan gjennomføres i verneområdet. En nasjonalpark vil derfor vanligvis bety stopp for annen næringsutnyttelse enn tradisjonell landbruksdrift og reiseliv.

Det er ikke registrert andre næringsinteresser eller planer om næringsaktivitet i utredningsområdene.

Som grunnlag for kommunenes beslutning om vern eller ikke vern av utredningsområdene, er det imidlertid foretatt en gjennomgang av potensialet for andre næringer enn tradisjonell landbruksdrift (inkludert tamreindrift) og reiseliv.

3. Hyttebygging

Kommuneplanens arealdel i de to kommunene åpner ikke for hyttebygging i dag. Det er heller ikke registrert at slike planer eksisterer pr. i dag.

[Kommuneplanens arealdel Øystre Slidre 2016-2028](#)

Utredningsområdene ligger i «Landbruks-, natur- og friluftsområde samt reindrift (LNFR)». Relevante retningslinjer for utredningsområdene er følgende:

4.1 Areal for naudsynte tiltak for landbruk og gardstilknytt næringsverksemd basert på garden sitt ressursgrunnlag

4.1.1 Dette gjeld område der eigenskapen «områdebeskrivelse» har nemninga «skog og fjell». Dette er utmarksområde der det ikkje er bustader i dag. Også LNFR-område inntil sentrale byggeområde er omfatta av denne kategorien. All aktivitet i desse områda må ta omsyn til at områda skal takast vare på som LNFR-område. I denne sona blir det berre gitt løyve til bygging knytt til stadbunden, tradisjonell primærnæring og tilleggsnæringar i landbruket. Sæl på stølar skal ikkje ha strengare vilkår enn fritidsbygg i same sone.

Kommuneplanens arealdel Vågå 2017-2027

Utredningsområdene ligger i LNFR-landbruks-, natur- og friluftsformål samt reindrift (pbl § 11-7, nr.5). Relevante retningslinjer for utredningsområdene er følgende:

- I LNFR-område er det tillate å gjennomføre bygge- og anleggstiltak som er naudsynte tiltak for landbruk-, natur- og friluftsformål, samt næringsverksemd basert på garden sitt ressursgrunnlag.
- Oppføring av ny bustad eller fritidsbustad er ikkje tillate. Forbodet gjeld også frådeling til slikt formål.

4. Energiproduksjon

4.1 Kraftsituasjonen i Innlandet

Kraftsituasjonen i Innlandet er beskrevet slik:

Innlandet har en samlet kraftproduksjon på 11 TWh, hvorav 90 prosent er vannkraft og 10 prosent er vindkraft. Vi produserer mer kraft gjennom året enn vi trenger selv, og har i dag et kraftoverskudd på 5 TWh, som overføres til resten av landet. Kraftoverskuddet i Innlandet bidrar blant annet til oppdekning av det store kraftunderskuddet i Osloregionen. Spesielt for Innlandet er at en stor del av vannkraftproduksjon har lav eller ingen reguleringsevne. Mye elvekraft og lav magasinkapasitet gjør produksjonen væravhengig og variabel både over kortere tidsperioder og over sesonger. Innlandet har derfor også stort importbehov for kraft, særlig gjennom vinteren grunnet kaldt klima og lav produksjon i elvekraftverkene. I disse månedene er Innlandet helt avhengig av å få overført kraft fra andre regioner, og halvparten av toppplasttimene hentes fra transmisjonsnettet.

(Kilde: Innlandet fylkeskommune, LO og NHO. 2023: Kraftløftet – Innlandet)

Den største barrieren for omstilling til fornybar energi i Innlandet beskrives i samme rapport å være for liten kapasitet i kraftnettet. Det vises også til at potensialet for videre utbygging av fjernvarme i regionen er stort, og at en slik utbygging vil kunne redusere behovet for kraft brukt til oppvarming. Innlandet vurderes også å ha et stort potensial for energieffektivisering.

Interessen for utbygging av ny kraftproduksjon er stor i Innlandet. Elvia har registrert forespørsler om tilknytning av 5750 MW ny produksjon, som innebærer en tredobling av dagens installerte produksjonskapasitet i Innlandet, hovedsakelig av sol og vind.

4.2.1 Det grønne Innlandet - regional plan for klima, energi og miljø (vedtatt av fylkestinget 13. juni 2023)

[Planen](#) ble vedtatt av fylkestinget 13. juni 2023. For energisektoren har planen følgende mål:

Hovedmål:

Innlandet har en ledende posisjon i omstillingen til, og bruken og produksjonen av fornybar energi.

Delmål:

1. I Innlandet er energieffektivisering et ledende premiss i den grønne omstillingen.
2. Energiproduksjonen i Innlandet har økt, og fornybarandelen er minst 80 % av Innlandets samlede energiforbruk.
3. Innlandet har et distribusjonsnett av energi som er pålitelig, nødvendig oppgradert og riktig dimensjonert

Strategien slår samtidig fast at utbygging av fornybar energi skal vurderes «*opp mot en bærekraftig forvaltning hvor verdien av natur og produktive landbruksområder og kulturmiljø vektet høyt*» (avsnitt 3.2.1), og at klima og miljø må ses i sammenheng (avsnitt 3.5).

I handlingsprogrammet (5.6.4) signaliseres også et ønske om å ruste opp eksisterende anlegg: «*Vi skaper større energifleksibilitet ved å øke produksjonen av lokal fornybar energi, gjennom nybygging og økt produksjon i eksisterende anlegg. Vi prioriterer å effektivisere eksisterende kraftanlegg med minst mulig negativ påvirkning av natur- og kulturverdier*».

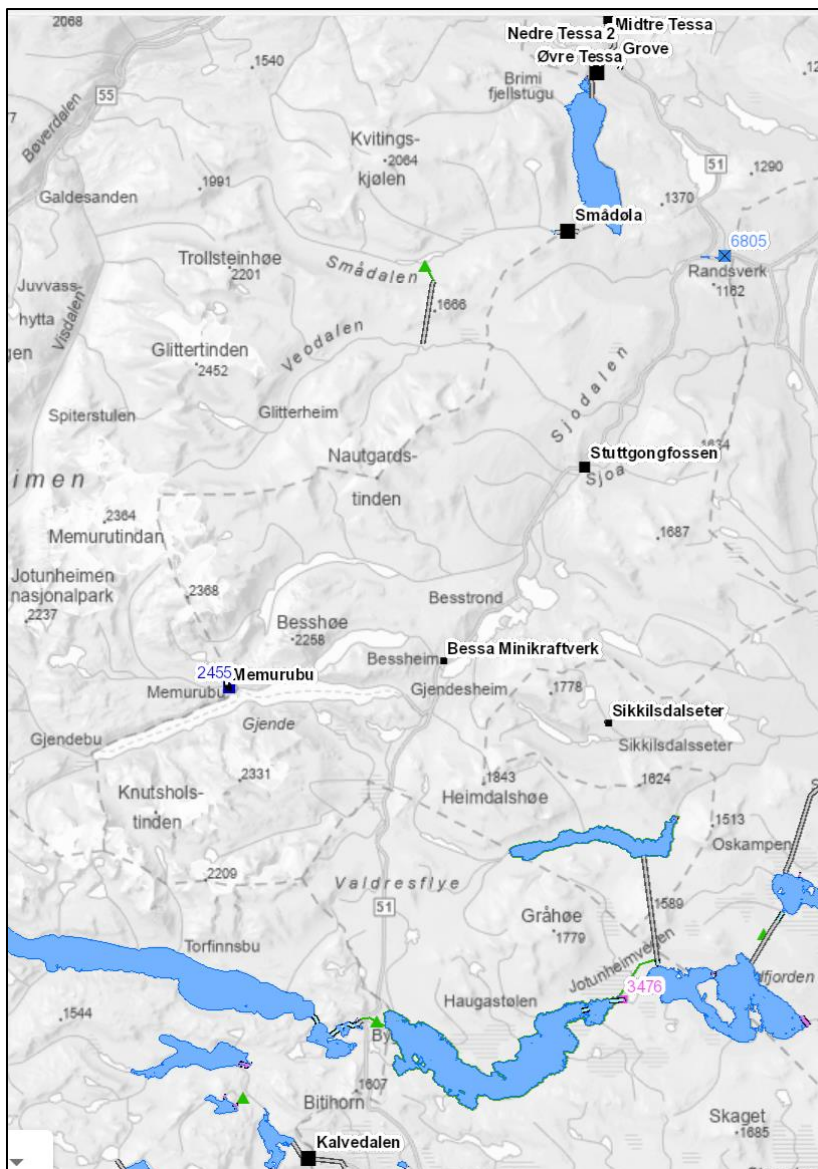
4.2 Vannkraft

Det er eksisterende vannkraftanlegg i områdene rundt utredningsområdene, men ikke inne i selve områdene. I Vågå er øvre del av Veo (inntak 1230 moh) overført til Tessemagasinet. I Vang er Bygdin regulert, som del av Vinstravassdraget. Dette er eldre vassdragsutbygginger (figur 2).

I Sjødalen er det to minikraftverk; Bessa minikraftverk (Bessheim fjellstue er tiltakshaver) og Stuttgongfossen minikraftverk (Langmorkje Almenning er tiltakshaver).

Alle elver og sideelver i utredningsområdet drenerer ut i Sjøa som er et varig vernet vassdrag (1973). En utvidelse av Jotunheimen nasjonalpark vi derfor i utgangspunktet ikke innebære noen ekstra begrensing i forhold til de restriksjoner som er der fra før. Stortinget åpnet riktignok i februar 2025 for konsesjonsbehandling av kraftverk over 1 MW i vernede vassdrag der samfunnsnyttene, for eksempel i form av flomdempende effekt, vurderes som betydelig, samtidig som miljøkonsekvensene anses som akseptable. Det ble imidlertid understreket at vernede vassdrag fortsatt er vernet.

Det er ikke gitt konsesjoner som ikke er utbygd eller tiltak under konsesjonsbehandling i utredningsområdene.

Figur 2. Utbygde vannkraft rundt utredningsområdene (Kilde: [Temakart NVE](#))

Det er heller ikke registrert utredninger eller pågående utbyggingstiltak for kraftlinjer i regionalnett eller transmisjonsnett som berører utredningsområdene (<https://plannett.nve.no/>)

4.3. Vindkraft og solkraft

Utviklingen av vindkraft og solkraft har gått raskere enn utviklingen av en overordna politikk og regelverk for slik energiutnyttning.

For solkraft finnes det pr. i dag ingen nasjonale eller regionale føringer, samlet vurdering av potensiale eller utpeking av aktuelle områder for solkraft. Utbyggingen av solkraftverk skjer nå i form av konsesjonsbehandling i NVE av saker som fremmes på den enkelte tiltakshavers initiativ (se <https://www.nve.no/konsesjon/konsesjonsbehandling-av-solkraftverk/>).

Innlandet fylkeskommune skal imidlertid i løpet av 2025 utarbeide «[Regionale føringer for vind- og solkraft](#)». Målet er bl.a. å sikre helhetlige vurderinger i vind- og solkraftsaker og identifisere områder hvor ny fornybar kraftproduksjon veier tyngre enn andre hensyn.

Nasjonale signaler for utbygging av vind- og solkraft ble gitt i [Statsbudsjettet for 2025](#):

«Regjeringa vil auke norsk vasskraftproduksjon, legge til rette for ei storstilt satsing på havvind og tillate utbygging av vindkraft på land på stader der det er gode vindforhold og lokal aksept. Regjeringa vil også legge til rette for meir solkraft og lokal energiproduksjon.

Vindkraft har dei siste åra blitt ein viktig del av den norske energiforsyninga.... No er det ei aukande interesse for å utvikle vindkraft, og det er venta fleire prosjekt til konsesjonsbehandling. NVE prioriterer konsesjonsbehandling av nett og produksjon i Finnmark i tråd med regjeringa sitt kraft- og industriløft for landsdelen.

I tråd med nye reglar som Stortinget vedtok i 2023, skal det framover vere ei overordna kommunal områderegulering før det blir gitt konsesjon til ny vindkraft. Dette skal gi betre lokal forankring og styrke kommunane si rolle i prosessen. Det vil også bli lagt større vekt på miljø og andre viktige samfunnsinteresser.

Regjeringa vil legge til rette for meir utbygging av solkraft og lokal energiproduksjon. Departementet har mellom anna hatt på høyring eit forslag om å innføre ei effektgrense for konsesjonsplikt for solkraftanlegg på 5 MW. Departementet bad også om synspunkt på ei grense på 10 MW. Ei konsesjonsgrense vil legge ansvaret for å behandle dei minste solkraftanlegga til kommunane.... Regjeringa har hatt på høyring eit forslag om å gjere reglar om områderegulering som gjeld for vindkraft, gjeldene tilsvarande for konsesjonspliktige solkraftanlegg, og vurderer no høyringsinnspel som har komme inn.

Regjeringa vil legge til rette for at lokalsamfunn som stiller naturressursane sine til disposisjon for utbygging, skal få meir igjen ved at dei blir sikra ein rettmessig del av verdiskapinga. Innføring av grunnrenteskatt på landbasert vindkraft frå 2024 gir føreseielege og trygge rammer for dei som vil investere i vindkraft, samtidig som fellesskapen og lokalsamfunnet sit igjen med ein større del av overskotet. I tillegg har Stortinget, i tråd med forslag frå regjeringa, vedtatt at 0,2 øre per kWh av vindkraftproduksjonen skal settast av til lokale formål som natur, reindrift og eventuelt andre formål som er direkte påverka av arealbruken».

I februar 2025 ble [energilovforskriften endret](#) slik at mindre solkraftanlegg ikke lenger trenger konsesjon fra NVE. Anlegg under 10 MW installert effekt anlegg skal fra 1.juli 2025 «kun» behandles i kommunene etter Plan- og bygningslova. 10 MW solkraftanlegg anslås som en tommelfingerregel å utgjøre 200 daa. Dvs. at arealbeslaget kan være betydelig, selv om energiproduksjonen anses for å være liten.

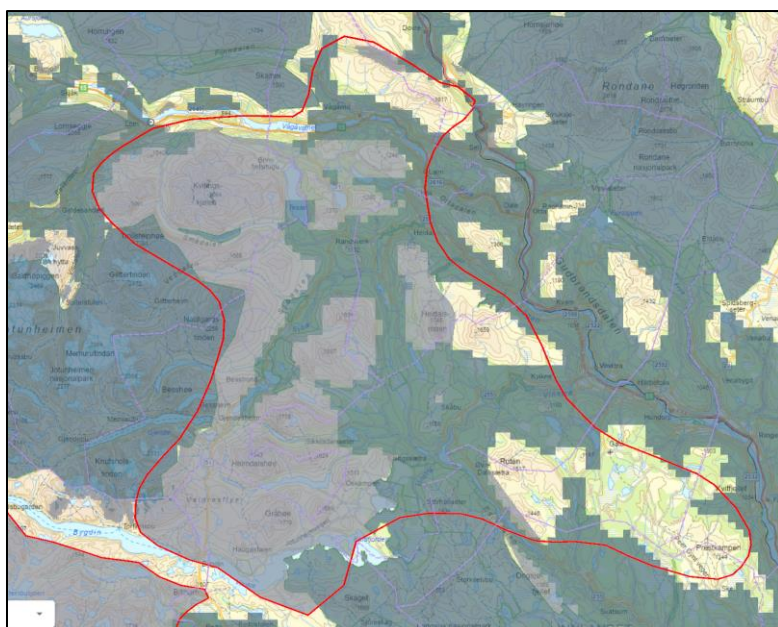
Det er ikke registrert vindkraft- eller solkraftanlegg som er bygd eller under konsesjonsbehandling i utredningsområdene (<https://temakart.nve.no/>)

4.3.1 Vurderinger av potensialet for vindkraft

Vindressursene i Norge er kartlagt av NVE (<https://temakart.nve.no/tema/vindressurser>). På oppdrag fra Olje- og energidepartementet (OED) la NVE i 2019 fram et forslag til nasjonal ramme for vindkraft ([NVE 2019](#)) der de mest egnede områdene for lokalisering av vindkraft ble utpekt.

I alt 43 områder ble analysert. Rapporten peker ut 13 områder som NVE mener er mest egnede for ny vindkraftutbygging i Norge.

I vurderingen ble ikke bare produksjonsforholdene vurdert, men også andre samfunnsinteresser. Samtidig med at de best egnede områdene for vindkraftutbygging ble utpekt, ble også arealer som «åpenbart ikke bør pekes ut som de mest egnede for vindkraftutbygging» (eksklusjonsområder) kartfesta. Utredningsområdene som inngår i denne verneplanprosessen ligger innenfor et slikt eksklusjonsområde, se figur 3.

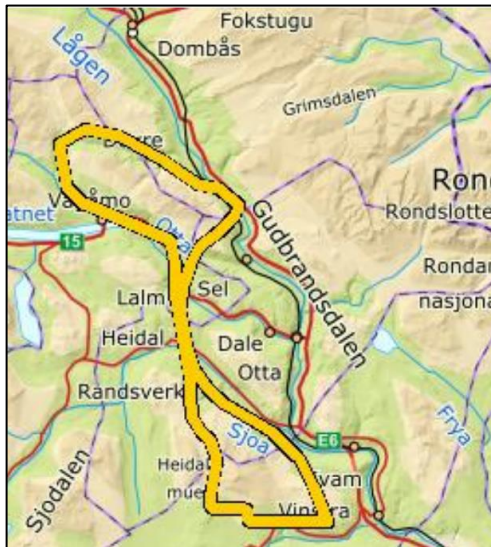

Figur 3. Utpekt eksklusjonsområde i NVEs nasjonale ramme for vindkraft (<https://temakart.nve.no/tema/nasjonalramme>)

Mørke grå felt: For lav gjennomsnittlig vindhastighet eller verneområder som er større enn 3 km²
Lyse grå felt: «Analyseeksklusjoner»

Områdene over Valdresflya er ikke ekskludert pga. for dårlige vindforhold. Hva som ligger i «analyseeksklusjoner» for dette området framgår ikke av NVEs nettportaler/grunnlagsrapport, men det er nærliggende å tro at nærheten til Jotunheimen nasjonalpark, etablering av nasjonal turistvei, friluftsliv- og reiselivsinteressene, samt områdets størrelse har vært medvirkende.

NVE peker selv på at hvilke områder som vurderes å være egnet for vindkraftutbygging, avhenger av hvor mye vekt som legges på forskjellige miljø- og samfunnsinteresser, nettkapasitet og produksjonspotensial. Noen av områdene som ble vurdert var derfor nær grensen for «mest egnet». I rapporten presenteres de åtte områdene som var nærmest å bli klassifisert som «mest egnet».

I Gudbrandsdalen kom et område i Dovre, Vågå, Sel og Nord-Fron i denne kategorien (se figur 4). I 2023 ble det lansert planer om vindkraftverk i dette området, ved Jetta. Hele arealet ligger imidlertid utenfor området som utredes for vern gjennom utvidelser av Jotunheimen nasjonalpark.

Figur 4. Område som var ble vurdert som nær grensen for «mest egnet» for vindkraftutbygging

I fylkeskommunens [regionale plan for klima, energi og miljø](#) (2023) vurderes muligheten for utbygging av vindkraft i Innlandet «for å være begrenset, siden områder med de beste vindforholdene kommer i konflikt med andre interesser, fordi vindkraft legger beslag på store naturarealer».

6. Mineralutvinning

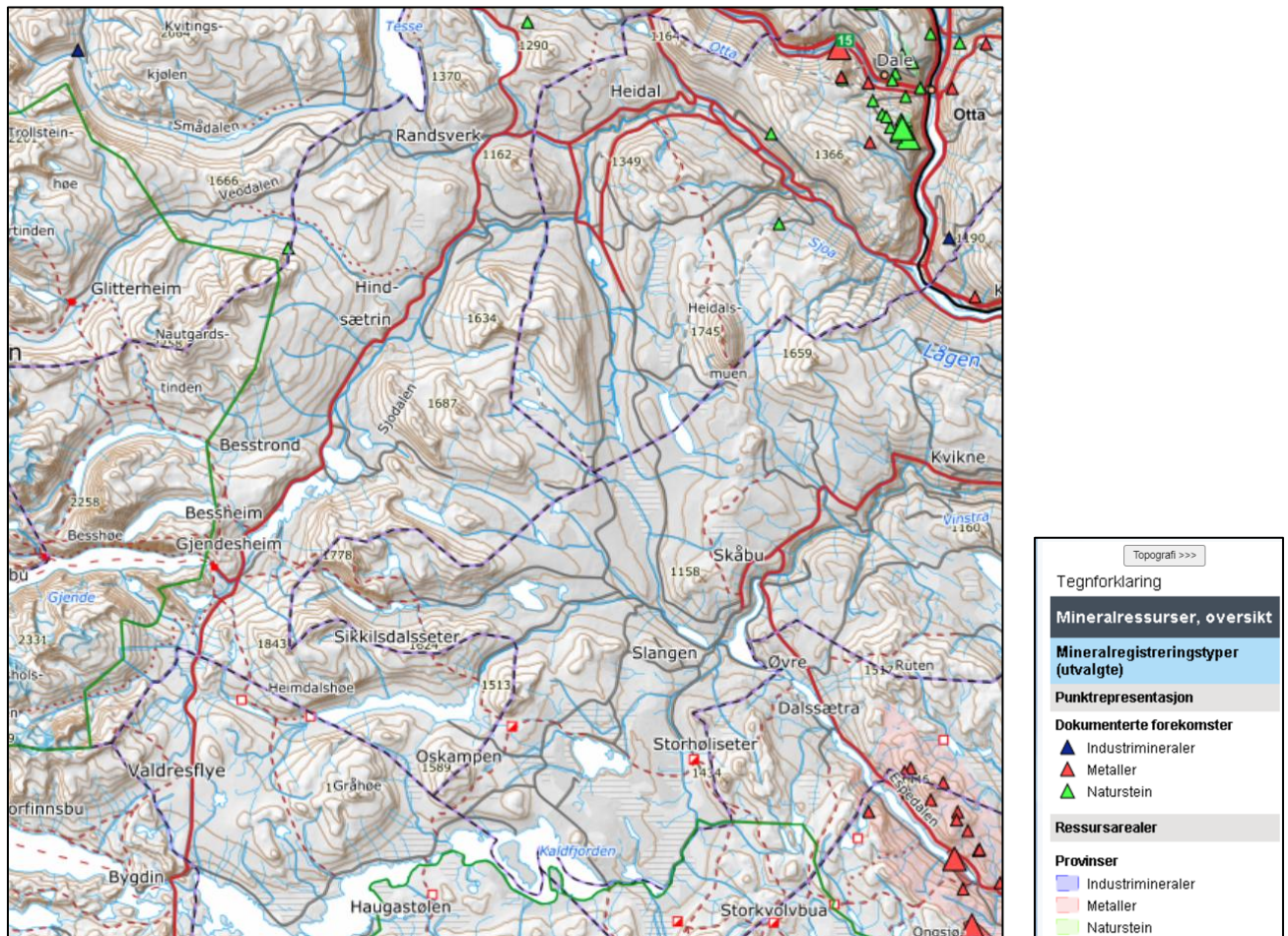
Med økende fokus på klimaendringer og behov for et grønt skifte, har det blitt økende fokus også på utvinning av metaller og mineraler. Regjeringen lanserte sin [mineralstrategi](#) i juni 2023 med mål om å utvikle den norske mineralnæringen. Gjenbruk og resirkulering er viktige satsingsområder, men også økt utvinning. Nye prosjekter skal utvikles på en måte som sikrer både miljømessige og sosiale hensyn.

Et utvalg har vurdert en ny minerallov ([NOU 2022:8](#)). Utmarkskommunenes sammenslutning (USS) var i [høringsrunden](#) kritiske til det nye lovforslaget i forhold til bl.a. at kommunene fratras arealmyndighet etter Plan- og bygningsloven, og fremmet også krav om at kommunenes andel av den samlede verdiskapingen må lovfestes. USS mener det bør etableres et skatte- og avgiftsregime for mineraler etter en modell fra vind- og vannkraftsektoren, hvor en andel av grunnrenten blir liggende igjen lokalt.

Regjeringen varsler i forslaget til [Statsbudsjett](#) for 2025 at en proposisjon om ny minerallov vil bli lagt fram for Stortinget våren 2025. Det er derfor fortsatt uklart hvilken rolle kommunene vil få i konsesjonsprosesser og utvinningsfasen, og hvilken andel kommunene vil få av verdiskapingen.

6.1 Mineralressurser - Industrimineraler, metaller og naturstein

Norges Geologiske undersøkelse har ansvaret for å kartlegge mineraler, metaller og naturstein. Registreringene er tilgjengelige i NGUs [kartbase](https://geo.ngu.no/kart/mineralressurser_mobil/?lang=nor) for geologiske kart. Kartleggingsarbeidet er en pågående prosess.

Figur 5. Mineralressurser - Industrimineraler, metaller og naturstein

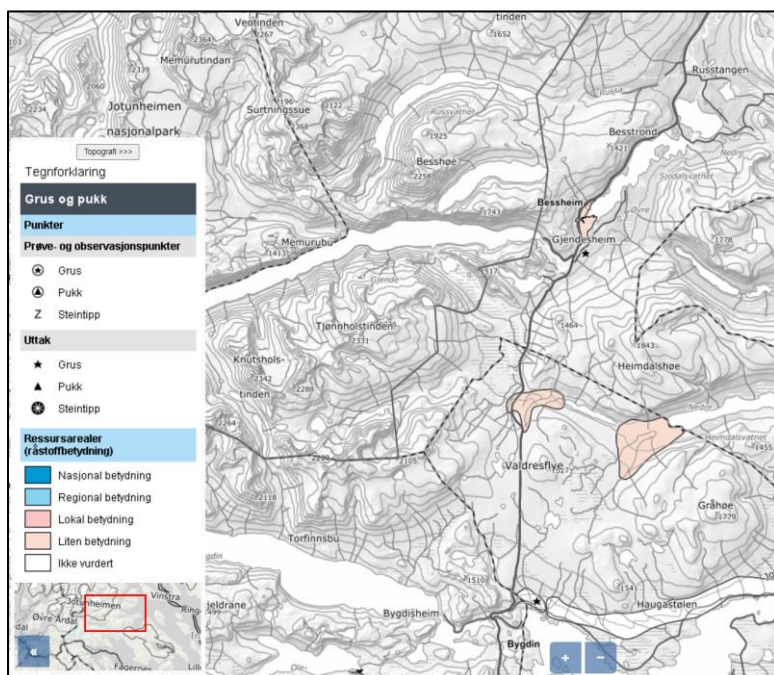
Kilde: https://geo.ngu.no/kart/mineralressurser_mobil/?lang=nor

Figur 5 viser «godt dokumenterte ressurser som antas å være økonomisk interessant eller kan være utnyttbare i fremtida. Er klassifisert i henhold til offentlig betydning».

Rett utenfor utredningsområdet; ved Hindnubban i Lom kommune, er det registrert en forekomst av kleberstein og serpentinitt (vurdert til å ha «liten betydning»).

Det er ikke registrert andre forekomster i utredningsområdene.

6.2 Grus og pukk

Figur 6. Oversikt over grus- og pukkressurser

https://geo.ngu.no/kart/grus_pukk_mobil/

En liten del av den registrerte grusressursen ved Heimdalsmunnen går inn i utredningsområdet (området vest for fv. 51). Ressursen er imidlertid vurdert til å ha «*liten betydning*».

Også ved Veogjelet er det registrert enn grusressurs som er klassifisert til å ha «*liten betydning*». Den ligger i tillegg innenfor Veogjelet naturreservat, med de restriksjoner som dette medfører.

7. Oppsummering

I utredningsområdene er det store dokumenterte naturverdier, og en må en regne med en restriktiv holdning til inngrep i områdene også om utredningsområdene ikke vernes.

Dersom store inngrep skal tillates, må det med dagens politikk være næringer med stor samfunnsmessig nytte. Pr. i dag ser potensialet for energiproduksjon og mineralutvinning ut til å være begrenset. Den teknologiske utviklingen skjer imidlertid raskt. For vind- og solkraftproduksjon kan det komme ny teknologi og nye politiske signaler som endrer dagens situasjon.

